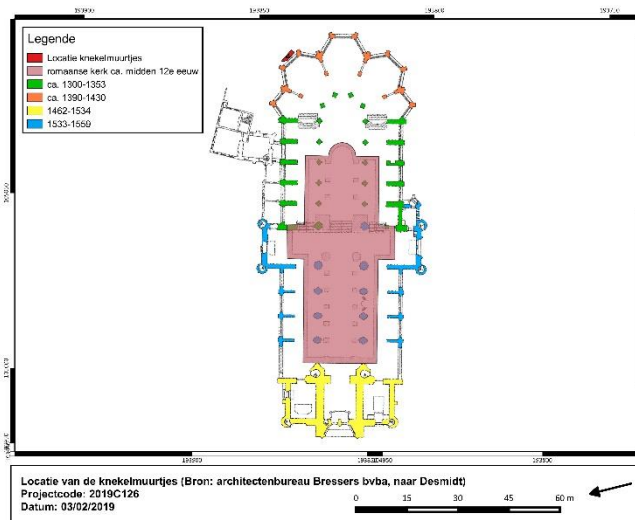

Archeologisch onderzoek in en rond de Sint-Baafskathedraal (Sint-Janskerk) te Gent, Nieuwsbrief 8

1. Beschrijving van de knekelmuurtjes

Figuur 1. Locatie van de aangetroffen knekelmuurtjes

Bij de opgraving rond de voormalige Sint-Janskerk werd ter hoogte van één van de kranskapellen een constructie aangetroffen, opgebouwd uit menselijk botmateriaal. Het betrof negen muurtjes, die tot éénzelfde structuur behoorden. De muurtjes bestonden hoofdzakelijk uit dijbenen en scheenbenen van volwassenen. De tussenliggende zones waren opgevuld met schedels, vaak gefragmenteerd. Opvallend was dat boven deze muurtjes nog begravingen voorkomen; de begraafplaats was na de bouw van deze muurtjes dus nog een tijd gewoon in gebruik.

2. Uniek in Vlaanderen

Voor Vlaanderen is deze vondst uniek: er is immers geen vergelijkingsmateriaal voorhanden. Op (middeleeuwse) begraafplaatsen komen vaak tal van knekelpakketten en -putten voor, maar het gaat dan meestal om niet-gesorteerd botmateriaal, doorgaans van groter formaat, dat ordeloos gedeponeerd werd. Op de site rond de voormalige Sint-Janskerk werd daarentegen een duidelijke selectie gemaakt binnen het grotere beendermateriaal, bovendien in functie van het geordend opbouwen van een structuur.

Figuur 2. Vrijleggen van de muurtjes

Buiten Vlaanderen zijn wel enkele voorbeelden gekend waar selecties van beenderen zijn bijgezet. Het gaat veelal om bijzettingen in ondergrondse ruimtes zoals de catacomben van Parijs, in specifieke kapellen zoals in Roemenië of Bulgarije, of in afgedankte kapellen.

3. Ruimingsfase begraafplaats

Het ontstaan van deze knekelmuurtjes is in elk geval in verband te brengen met een fase van ruiming van (een deel van) het kerkhof. De ruiming kan verschillende oorzaken gehad hebben: een verbouwing van de kerk of een nijpend plaatsgebrek op de begraafplaats.

Voor de Sint-Janskerk/Sint-Baafskathedraal zijn er twee periodes van gedeeltelijke opruiming gekend, namelijk in de eerste helft van de 16de eeuw, en na 1784 (opgave van het kerkhof). Andere periodes kunnen echter niet uitgesloten worden omdat geschreven bronnenmateriaal dat daarover inlicht zo goed als onbestaande is.

Labo-analyses hebben aangetoond dat het botmateriaal waaruit de knekelmuurtjes opgebouwd zijn, hoofdzakelijk dateert uit de tweede helft van de 15de eeuw. Op basis van het aardewerk dat geassocieerd is met de knekelmuurtjes wordt momenteel aangenomen dat het om een ruiming gaat uit de 17de of de eerste helft van de 18de eeuw, die niet in de bronnen vermeld wordt. Deze hypothese moet nog bevestigd worden door verder onderzoek.

Figuur 3. Zicht op de muurtjes opgebouwd uit lange beenderen

4. Selectie botmateriaal

Wanneer men in het verleden (een deel van) een kerkhof opruimde, bewaarde men soms beenderen uit de geruimde graven. Daarbij kon men ofwel schedels bewaren, ofwel de lange beenderen, ofwel beide, of men kon gewoon geen selectie uitvoeren.

- Waarom werd dit gedaan?
Aangezien men uitging van een volledige lichamelijke verrijzenis waren de beenderen de belangrijkste delen van het lichaam. Daarom was het behoud ervan zeker in de middeleeuwen van heel groot belang. Bij het ruimen van een kerkhof kon men dus de beenderen niet zomaar weggooien. Daarom werd er voor stadsbegraafplaatsen soms gebruik gemaakt van stenen huisjes die men tegen de muur van de kerk bouwde. Daarin werden de schedels en de lange beenderen bewaard. Zo'n stenen huisje noemt men een *ossuarium* of een knekel-, beenderen-, of bottenhuisje.
- Waarom vaak alleen schedels en lange beenderen?
Bij het ruimen van graven ging men vaak haastig te werk en deed men niet de moeite om kleinere of breekbare botten zoals wervels, ribben, botjes uit hand en voet in te zamelen. Zo ontstond een selectie van vooral schedels en lange beenderen. Bij de knekelmuurtjes is er echter meer aan de hand. Enkel de lange beenderen uit de onderste ledematen zijn weerhouden, niet die uit de armen. Welk idee achter deze handelswijze schuilt, wordt verder onderzocht.
- Selectie in leeftijd en geslacht?
De lange beenderen en schedels uit de Gentse knekelconstructies lijken op het eerste zicht afkomstig te zijn van een normale kerkhofpopulatie, in die zin dat er geen selectie merkbaar is op basis van geslacht of leeftijd bij de volwassenen. Het gaat om mannen en vrouwen van alle leeftijden. Wel is het opvallend dat nauwelijks beenderen aangetroffen zijn van kinderen en jongeren. Dit strookt niet met de leeftijdsverwachting van eeuwen geleden, maar is typisch voor botten uit geruimde graven. Kinderbotjes zijn klein en fragiel en zamelde men dus niet in. Kindergraven kregen trouwens in het algemeen minder zorg en aandacht dan de bijzettingen van volwassenen.